

नेपाल सरकार
वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

वन विभाग

पत्र संख्या: २०७३/०७४

चलानी नं: १११६

मिति २०७४/०२/२६

विषय :- कार्यविधि पठाईएको बारे ।

✓ श्री जिल्ला वन कार्यालय (७४ जिल्ला) ।

प्रस्तुत विषयमा वन्यजन्तु आखेटोपहार व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७२ र आखेटोपहार नष्ट गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि २०७४ यसै पत्रसाथ संलग्न राखी पठाईएको व्यहोरा आदेशानुसार अनुरोध छ । =

(सबनम पाठक)
सहायक वन अधिकृत

वन्यजन्तुको आखेटोपहार व्यवस्थापन सम्बन्धी
कार्यविधि, २०७२

नेपाल सरकार
वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

सचिव (कार्यविधि)

वन्यजन्तुको आखेटोपहार व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७२

प्रस्तावना: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ मा विना इजाजत वन्यजन्तुका आखेटोपहार घरमा राख्न, खरिद बिक्री, ओसारपसार, हस्तान्तरण गरी लिन दिनु नपाईने र त्यस्तो कार्य गरेमा दण्ड सजाय हुने व्यवस्था गरिएको छ । प्राकृतिक रूपमा मृत्यु भएका वन्यजन्तुबाट संकलन गरिएका, वन्यजन्तु अपराधमा कानूनी कारवाहीका सिलसिलामा बरामद भएका र अन्य स्रोतबाट प्राप्त हुन आएका वन्यजन्तुका आखेटोपहार जस्तै: बाघ/चितुवाको छाला, हाड, खप्पर, दाह्रा, नंगा, जुंगा, गैडाको खाग, खुर ढाल, हात्तीको दाह्रा, भालुको पित्त, कस्तुरीको बिना, अजिंगर/रेड पाण्डाको छाला, चिरुको रौं, शालकको खपटा र यस्तै आखेटोपहार जिन्सी खातामा आम्दानी बाँधी भण्डारण हुँदै आएको छ । भण्डारणका लागि जिल्ला वन कार्यालयहरूको कानूनी क्षेत्राधिकार भित्र बरामद भएका वन्यजन्तुका आखेटोपहार सशस्त्र वन तालीम केन्द्र टिकौली, चितवनमा र निकुञ्ज/आरक्ष/संरक्षण क्षेत्र कार्यालयहरूको क्षेत्राधिकार भित्र बरामद भएका वन्यजन्तुका आखेटोपहार चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय, कसरा, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय ठाकुरद्वारा, बर्दिया, लामटाड राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय, धुञ्चे, रसुवा लगायतका स्थानमा भण्डारण गरी राखिएको छ ।

वन्यजन्तुका आखेटोपहार प्राप्त भै मौज्जात हुँदै जाँदा ठूलो परिमाणमा भण्डारण गर्नु पर्ने भएकोले भण्डारणमा सुरक्षाको चुनौति, ढुसी लाग्ने, पग्लिने, सडिगली आकार र तौल घट्ने जस्ता कारणले समस्या पर्ने गरेको छ । भण्डारण गरिएका वन्यजन्तुका आखेटोपहारको उपयोग गर्ने प्रावधान नभएको हुँदा यस्ता संवेदनशील चिजवस्तुहरू भण्डारण गरी आएको अवस्था छ ।

अतः सुरक्षा संवेदनशीलता, चोरी शिकारी निरुत्साह गर्न र भण्डार समस्याका कारण प्राकृतिक वा अन्य कारणबाट संकलन भएका वा प्रचलित कानून वमोजिम जफत गरिएका वन्यजन्तुका आखेटोपहार लामो समयसम्म राख्नु चुनौतिपूर्ण रहेको हुँदा वन्यजन्तुका आखेटोपहार व्यवस्थापन गर्नका लागि यो कार्यविधि बनाई लागु गरिएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस कार्यविधिको नाम “वन्यजन्तुका आखेटोपहार व्यवस्थापन गर्ने कार्यविधि, २०७२” रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधि नेपाल सरकार वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको मिति देखि लागु हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,-

(क) “मन्त्रालय” भन्नाले वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयलाई जनाउँछ ।

(ख) “विभाग” भन्नाले राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागलाई जनाउँछ ।

नेपाल सरकार
वन तथा भू-संरक्षण
सिंहदरवार, काठमाडौं

(Handwritten signature)

१

सचिव (कानून)

- (ग) "आखेटोपहार" भन्नाले वन्यजन्तुहरुको जीवित वा मृत शरीर वा चिन्हिन सकिने अवस्थामा रहेको तिनीहरुको शरीरको कुनै अङ्गलाई सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले वन्यजन्तुको शरीरको कुनै पदार्थ वा यस्तो पदार्थबाट तयार भएको कुनै वस्तु समेतलाई जनाउँछ ।
- (घ) "व्यवस्थापन" भन्नाले आखेटोपहार नष्ट गर्ने, कुनै संघ संस्थालाई शैक्षिक वा अनुसन्धान प्रयोजनका लागि हस्तान्तरण गर्ने वा सुरक्षित भण्डार गर्ने कार्यलाई जनाउँछ ।
- (ङ) "नष्ट" भन्नाले आखेटोपहारहरु पुनः पहिचान हुन नसक्ने गरी जलाएर खरानी पार्ने कार्यलाई जनाउँछ ।
- (च) "भण्डारण" भन्नाले आखेटोपहार सुरक्षित साथ राख्ने कार्यलाई जनाउँछ ।

३. आखेटोपहार भण्डारण प्रक्रिया: (१) प्राकृतिक मृत्यु भएका वन्यजन्तुबाट भिकिएका वा कानून बमोजिम बरामद गरिएका वा अन्य जुनसुकै स्रोतबाट प्राप्त भएका वन्यजन्तुका आखेटोपहार कार्यालयको जिन्सी खातामा आम्दानी बाँधी निम्न तरिकाबाट भण्डारण गर्नुपर्नेछ ।

(क) सुरक्षित थैलीमा आखेटोपहार राखी सो आखेटोपहारको नाम, नाप तथा परिमाण, स्रोत, प्राप्त मिति, जिन्सी खाता पाना नम्बर उल्लेख गरी शिलवन्दी लाहाछाप लगाई बलियो काठको बाकस वा दराजमा सुरक्षित राख्नु पर्दछ ।

(ख) आलो वा चिसो वा ढुसि लाग्ने वा सडिगली जाने अवस्थाको आखेटोपहारलाई सुकाएर आवश्यक प्रतिरक्षण औषधि (Preservation/Insecticides) प्रयोग गरी भण्डारण गर्नु पर्दछ ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लेख भए वाहेक वन्यजन्तुको आखेटोपहारहरु निम्न बमोजिमका पदाधिकारीको रोहवरमा कानून बमोजिमको मुचुल्का खडा गरी नष्ट गर्न सकिनेछ । सबै प्रतिनिधि उपस्थित नभएमा कम्तिमा ३ जना प्रतिनिधि अनिवार्य उपस्थित हुनु पर्नेछ ।

(क) सम्बन्धित जिल्ला वन अधिकृत वा प्रमुख संरक्षण अधिकृत वा संरक्षण अधिकृत

(ख) अधिकृत प्रतिनिधि नेपाली सेना वा नेपाल प्रहरी वा शसस्त्र प्रहरी

(ग) अधिकृत प्रतिनिधि जिल्ला प्रशासन कार्यालय वा अन्य सरकारी कार्यालय

(घ) अध्यक्ष वा प्रतिनिधि मध्यवर्ति क्षेत्र व्यवस्थापन वा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह

(ङ) अध्यक्ष वा प्रतिनिधि नेपाल पत्रकार महासंघ जिल्ला कार्यसमिति

(३) उपदफा (१) बमोजिमका वन्यजन्तुको आखेटोपहार भण्डारणका लागि चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय कसरामा केन्द्रीय भण्डार रहनेछ ।

(४) मुद्दा चलिरहेको अवस्थामा रहेका आखेटोपहार सो मुद्दाको अन्तिम किनारा हुंदा भएको आदेश बमोजिम वा अन्तिम किनारा भएको मितिले र अन्य तरिकाबाट प्राप्त

उप-सचिव (कानून)

हुन आएका आखेटोपहार प्राप्त भएका मितिले ९० दिन भित्र दफा ३ (१) (क) को प्रकृया पूरा गरी केन्द्रीय भण्डारमा दाखिला गर्नुपर्नेछ ।

(५) केन्द्रिय भण्डारमा प्राप्त हुन आएका आखेटोपहारको आम्दानी बाँधी सो को लगत अद्यावधिक गरी मासिक, चौमासिक र वार्षिक विवरण विभाग र मन्त्रालयमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

(६) पहिलो पटकका लागि चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय बाहेक अन्य कार्यालय/निकायहरुमा भण्डारण गरिएका आखेटोपहार यो कार्यविधि लागू भएका मितिले ९० दिन भित्र केन्द्रीय भण्डारमा दाखिला गर्नुपर्नेछ ।

(क) केन्द्रीय भण्डारणमा दाखिला गर्न पठाईएका आखेटोपहार दफा ३(२) बमोजिम गठित सिफारिस समितिको रोहवरमा नाप, तौल गरी सेतो कपडाको थैलीमा राखी शिलबन्दी गर्नुपर्नेछ ।

(ख) आखेटोपहार ढुवानी गरी केन्द्रीय भण्डारणमा बुझाउन ल्याउँदा शिलबन्दी गरी अधिकृतस्तरका कर्मचारीलाई जिम्मा दिई खटाउनु पर्नेछ ।

(ग) साथमा सुरक्षाकर्मी नलिई आखेटोपहार ढुवानी गर्न पाईने छैन । नेपाली सेना तैनाथ भएको संरक्षित क्षेत्रमा नेपाली सेना र नेपाली सेना नभएको ठाउँमा नेपाल प्रहरी वा सशस्त्र प्रहरीको सहयोग लिई सामान ढुवानी गर्नु पर्नेछ ।

(घ) आखेटोपहार ढुवानी गर्दा बाटोमा रात परी बास बस्नु पर्ने भएमा सो आखेटोपहार व्यक्तिगत घर वा होटलमा राख्न पाईने छैन । नजिकको सेना, प्रहरी वा सशस्त्र प्रहरीको सुरक्षामा राख्नु पर्नेछ ।

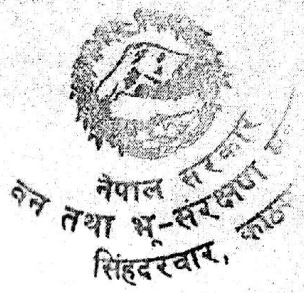
(ङ) आखेटोपहार ढुवानी गर्दा बाटोमा पर्ने जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी र जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा अग्रिम जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(च) आखेटोपहार ढुवानी गर्ने कर्मचारीले सुरक्षा सम्बन्धी सहयोग मागेमा सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला प्रहरी कार्यालय, जिल्ला वन कार्यालय र निकुञ्ज एवं आरक्ष कार्यालयहरुबाट सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(७) केन्द्रिय भण्डारमा प्राप्त भै आम्दानी बाँधिएका आखेटोपहारको सुरक्षाको प्रबन्ध चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालयले गर्नेछ ।

४. आखेटोपहारको व्यवस्थापन गर्न सकिने: (१) केन्द्रीय भण्डारमा आम्दानी बाँधिएका आखेटोपहार कुनै विदेशी मुलुकको सरकारबाट माग भएमा प्रचलित कानूनको अधिनमा रही मन्त्रालयले उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(२) संरक्षण शिक्षा वा अनुसन्धानका लागि अन्य देशका सरकारबाट वन्यजन्तुहरुको आखेटोपहार माग भै आएमा नेपाल सरकारले प्रचलित कानूनको अधिनमा रही वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालयको स्वीकृति लिई केन्द्रीय भण्डारमा आम्दानी बाँधिएका आखेटोपहार मध्येबाट उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

सचिव (कानून)

- (ड) प्रतिनिधि, जेड एस एल, नेपाल
- (ढ) प्रतिनिधि, सावेन सचिवालय नेपाल
- (ण) प्रतिनिधि, इन्टरपोल नेपाल
- (त) प्रतिनिधि, डब्लु डब्लु एफ नेपाल
- (थ) प्रतिनिधि, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष
- (द) अध्यक्ष, मध्यवर्ति क्षेत्र व्यवस्थापन समिति, चितवन
- (ध) प्रतिनिधि, नेपाल पत्रकार महासंघ, चितवन शाखा
- (न) प्रतिनिधि, नेपाल बार एसोसिएसन, चितवन शाखा
- (प) प्रतिनिधि, वन प्राविधिक संघ
- (फ) प्रतिनिधि, जुनियर वन प्राविधिक संघ
- (ब) प्रतिनिधि, नेचर गाईड एसोसिएसन चितवन
- (भ) प्रतिनिधि, होटल संघ, चितवन

(६) उपदफा (५) बमोजिम आखेटोपहार नष्ट गर्दा आवश्यकता अनुसार अन्य सघंसस्था, निकाय वा पदाधिकारीलाई समेत उपस्थितिको लागि आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(७) आखेटोपहार नष्ट गर्दा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज अन्तर्गतको उपयुक्त स्थल छनौट गरी नष्ट गरिने आखेटोपहार जलाएर खरानी बनाई खाडल खनेर गाढी पछिसम्म भिक्न, हटाउन नपाउने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

५. निर्णयको लागि मन्त्रिपरिषदमा पेश गरिने : यस कार्यविधि बमोजिम भण्डारण गरिएको आखेटोपहार नष्ट गर्नु पर्दा निर्णयको लागि नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदमा पेश गरिनेछ ।
६. बाधा अड्काउ फुकाउने: यस कार्यविधिको कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै बाधा अड्काउ परेमा वा समस्या उत्पन्न भएमा नेपाल सरकार वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयले आवश्यक निर्णय गरी त्यस्तो बाधा अड्काउ फुकाउन सक्नेछ ।

सचिव (कानून)

नेपाल सरकार

पत्रोत्तरमा पत्र संख्या र मिति उल्लेख हुन अपेक्षित छ।

वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

जैविक विविधता तथा वातावरण महाशाखा

सचिव : ४२९१५६७
वातावरण : ४२९१८९२
प्रशासन : ४२९१९२८
योजना : ४२९१९३६
अनुगमन : ४२९१७४२
वैदेशिक : ४२९१८४२
फ्याक्स : ४२९१८६८
पो.ब.नं. : ३९८७
सिंहदरबार, काठमाडौं

पत्र संख्या : वातावरण २०७३/०७४
चलानी नम्बर : ४८३

१६/११/२०७३

मिति: २०७४/२/४

विषय: "आखेटोपहार नष्ट गर्ने कार्यविधि २०७४" कार्यन्वयन गर्ने सम्बन्धमा ।

श्री राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग
ववरमहल, काठमाडौं ।

✓ श्री वन विभाग
ववरमहल, काठमाडौं ।

प्रस्तुत विषयमा "आखेटोपहार नष्ट गर्ने कार्यविधि २०७४" नेपाल सरकार (मन्त्रीस्तर)को मिति २०७४/२/३ को निर्णयानुसार स्विकृत भएको हुँदा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९(पाचौं संसोधन २०७३) र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली २०३०(चौथो संसोधन २०७४) बमोजिम आखेटोपहार नष्ट गर्ने कार्यविधि कार्यन्वयन गर्नु हुन एक प्रति कार्यविधि यसै साथ संलग्न राखि पठाईएको व्यहोरा आदेशानुसार अनुरोध छ ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
०६/१२/१४
(महेश्वर प्रसाद निरौला)
स.वातावरण अधिकृत

आखेटोपहार नष्ट गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि

२०७४

स्वीकृत मिति: २०७४।२।३

नेपाल सरकार(मन्त्रीस्तर)

प्रस्तावना: राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण (पाँचौं संशोधन) ऐन २०७३ को दफा २० (क) मा आखेटोपहार नष्ट गर्न वा प्रयोग गर्न दिन सकिने व्यवस्था भएको, सोहि ऐनको दफा ३३ (क) र राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली २०३० को नियम ३८ (क) मा कार्यविधि तथा निर्देशिका बनाउन सक्ने व्यवस्था भए वमोजिमको अधिकारको प्रयोग गरी नेपाल सरकार वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयद्वारा यो कार्यविधि तयार गरिएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस कार्यविधिको नाम आखेटोपहार नष्ट गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि २०७४ रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधि नेपाल सरकार वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा:

(क) "मन्त्रालय" भन्नाले वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालयलाई जनाउछ ।

(ख) "विभाग" भन्नाले राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागलाई जनाउदछ ।

(ग) "आखेटोपहार" भन्नाले वन्यजन्तुहरूको जीवित वा मृत शरीर वा चिन्हिन सकिने अवस्थामा रहेको तिनीहरूको शरीरको कुनै अगलाई सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले वन्यजन्तुको शरीरको कुनै पदार्थ वा यस्तो पदार्थबाट तयार भएको कुनै वस्तु समेतलाई जनाउछ ।

(घ) "व्यवस्थापन" भन्नाले आखेटोपहार नष्ट गर्ने कुनै संघ संस्थालाई शैक्षिक वा अनुन्धान प्रयोजनका लागि हस्तान्तरण गर्ने वा सुरक्षित भण्डार गर्ने कार्यलाई जनाउछ ।

(ङ) "नष्ट" भन्नाले आखेटोपहारहरू पुनःपहिचान हुन नसक्ने गरी जलाएर खरानी पर्ने कार्यलाई जनाउछ ।

(च) "भण्डारण" भन्नाले आखेटोपहार सुरक्षित साथ राख्ने कार्यलाई जनाउछ ।

(छ) "प्रतिवेदन" भन्नाले आखेटोपहार व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रतिवेदन २०७३ लाई जनाउछ ।

३. आखेटोपहार अवस्था र व्यवस्थापन: आखेटोपहार व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रतिवेदन २०७३ ले समेटेका आखेटोपहारलाई देहाय बमोजिम दुई किसिमले व्यवस्थापन गरिने छ ।

क) अध्ययन अनुसन्धान र अन्य प्रयोजनका लागि सुरक्षित राख्नु पर्ने आखेटोपहार र संस्थाहरू: आखेटोपहार व्यवस्थापन सम्बन्धि प्रतिवेदन, २०७३ ले सुरक्षित राख्नु पर्ने भनि उक्त प्रतिवेदनको तालिका नं. २ मा सिफारिस गरिएका आखेटोपहारहरू मध्ये आखेटोपहारहरू माग गर्ने संस्थाहरूको बैठक बोलाइ प्रचलित

1
वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय
नेपाल

कानूनी व्यवस्था आवश्यकता र औचित्यका आधारमा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ । त्यसै गरी आखेटोपहार व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रतिवेदन २०७३ ले सुरक्षित राख्नु पर्ने भनी छुट्याएर तालिका न. २ मा उल्लेख गरेका मध्ये माथि अध्ययन अनुसन्धान र संग्रहालयका लागि सुरक्षित राख्नु पर्ने सिफारिश गरिएका आखेटोपहारका अतिरिक्त १८०० डिग्री सेल्सियस भन्दा बढी तापक्रम आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण हात्तीका दाहाहरू पनि सुरक्षित राखिनेछ ।

ख) जलाएर नष्ट गर्नु पर्ने आखेटोपहार:

आखेटोपहार व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रतिवेदन, २०७३ ले तालिका न. २ मा सुरक्षित राख्नु पर्ने भनी सिफारिस गरेका आखेटोपहारहरू र १८०० डिग्री सेल्सियस भन्दा बढीको तापक्रममा जलाउने पर्ने हात्तीका दाहाहरू बाहेक प्रतिवेदनको तालिका न. १ मा उल्लेख भएका सम्पूर्ण आखेटोपहारहरूलाई चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज कार्यालय, कसराको नेपाली सेनाले प्रयोग गरेको खेलकुद मैदानमा सवैले देखे गरी आगो लगाएर नष्ट गरिनेछ । त्यसरी आखेटोपहारहरू जलाउँदा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूको समुपस्थिति लगायत मन्त्रीज्यूहरू नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल, स्थानीय समुदाय, विदेशी पाहुनाहरू, स्थानीय, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय पत्रकार तथा नेपाल सरकारका उच्च पदस्थ कर्मचारीको रोहवरमा जलाइनेछ ।

१. सदनमा माननीय मन्त्रीज्युबाट सार्वजनिक महत्त्वको विषयमा सम्बोधन:

- माननीय वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रीज्यूले व्यवस्थापिका संसदमा दिने सार्वजनिक महत्त्वको मन्तव्य मार्फत नेपाली जनताका प्रतिनिधि मार्फत नेपाली जनताहरूलाई सु-सूचित गरिने छ । उक्त सार्वजनिक महत्त्वको मन्तव्यमा व्यवस्थापिका संसद, वातावरण समितिको मिति २०७२/१२/२१ मा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयलाई दिएको निर्देशन अनुसार आखेटोपहारहरूको अभिलेखीकरण गरी अध्ययन अनुसन्धानका लागि आवश्यक आखेटोपहारहरूलाई सुरक्षित राख्ने र काम नलाग्ने तथा सडीगली जाने आखेटोपहारहरूलाई नष्ट गर्न सिफारिस गरे अनुसार आखेटोपहार व्यवस्थापन गर्दा निम्नानुसारका फाइदा हुने व्यहोरालाई समावेश गरिनेछ ।
- ✓ कुहिएका, मक्रिएका, सडेगलेका, किरा र टुसी लागि आखेटोपहारको भौतिक संरचनामा नै परिवर्तन भई काम नलाग्ने आखेटोपहार व्यवस्थापन दीर्घकालिन व्यवस्थापन हुनेछ ।
- ✓ दुर्लभ र लोपोन्मुख वन्यजन्तुका आखेटोपहारहरू चोरी शिकारी र अवैध व्यापारी मार्फत बजारमा आउन सक्ने सम्भावनाको अन्त्य हुने छ ।
- ✓ वन्यजन्तुको चोरी शिकार एवं अवैध व्यापार नियन्त्रण अर्थात वन्यजन्तुको अपराध नियन्त्रण गर्ने कार्यमा सहयोग पुग्ने छ ।
- ✓ CITES र SAWEN जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र सम्झौताको कार्यान्वयन गर्नमा सहयोग पुग्नेछ ।

- ✓ वन्यजन्तु र तिनका अंगको प्रयोग मानिसको जीवनको लागि औषधी लगायत कुनै पनि काममा प्रयोग हुँदैन भनी राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा एउटा सकारात्मक संदेश जानेछ ।
- ✓ समग्रमा नेपालका वन्यजन्तु र जैविक विविधता संरक्षण, सम्बर्धन र व्यवस्थापन तथा तिनको सदुपयोगमा गर्ने कार्यमा टेवा पुग्ने छ ।

२. निर्देशन समिति र कार्यान्वयन समितिको गठन तथा काम कर्तव्य र अधिकार: आखेटोपहार व्यवस्थापन गर्नका लागि निम्न अनुसारका समितिहरू बनाइने छ र तिनको काम कर्तव्य निम्नानुसार हुनेछ ।

क) निर्देशन समिति:

संयोजक — सचिव, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

सदस्य- महानिर्देशक, वन विभाग,

सदस्य — महानिर्देशक, राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग

सदस्य- प्रमुख, राष्ट्रिय विधि विज्ञान प्रयोगशाला

सदस्य- प्रमुख, प्राकृतिक विज्ञान संग्रहालय, त्रि.वि. वि.

सदस्य- सदस्य-सचिव, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष

सदस्य- राष्ट्रिय प्रतिनिधि, डब्लु डब्लु एफ नेपाल

सदस्य- राष्ट्रिय प्रतिनिधि, ZSL Nepal

सदस्य- राष्ट्रिय प्रतिनिधि IUCN Nepal

सदस्य- सहायक रथी/महासेनानी, राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष निर्देशनालय

सदस्य- प्रहरी नायव महानिरीक्षक, केन्द्रीय अनुसन्धान ब्युरो

सदस्य-सचिव- प्रमुख, जैविक विविधता तथा वातावरण महाशाखा

निर्देशन समितिको काम कर्तव्य र अधिकार:

- आखेटोपहार व्यवस्थापन कार्यका लागि आवश्यक नीतिगत निर्णय लिने र कार्यान्वयन समितिलाई निर्देशन दिने ।
- आखेटोपहार व्यवस्थापन कार्यका लागि आवश्यक राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय गर्ने ।
- आखेटोपहार व्यवस्थापन गर्नका लागि आवश्यक आर्थिक र प्राविधिक स्रोतको व्यवस्था गर्ने ।

क) कार्यान्वयन समिति:

- संयोजक —महानिर्देशक, राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग
सहसंयोजक —महानिर्देशक, वन विभाग
सदस्य- उपमहानिर्देशक, राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग
सदस्य- उपमहानिर्देशक, वन विभाग
सदस्य- उपसचिव प्रतिनिधि, वन विभाग
सदस्य — उपसचिव प्रतिनिधि, राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग
सदस्य- प्रतिनिधि, राष्ट्रिय विधि विज्ञान प्रयोगशाला
सदस्य- प्रतिनिधि, प्राकृतिक विज्ञान संग्रहालय, त्रि.वि. वि.
सदस्य- निर्देशक प्रतिनिधि, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष
सदस्य- प्रतिनिधि, डब्लु डब्लु एफ नेपाल
सदस्य- प्रतिनिधि, ZSL Nepal
सदस्य- प्रतिनिधि, IUCN Nepal
सदस्य- प्रतिनिधि, SAWEN
सदस्य- प्रमुखसेनानी, चितवन राष्ट्रिय निकुन्जमा कार्यरत गण
सदस्य- अधिकृत प्रतिनिधि, केन्द्रीय अनुसन्धान ब्युरो
सदस्य- प्रमुख संरक्षण अधिकृत, चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज
सदस्य- जिल्ला वन अधिकृत, जिल्ला वन कार्यालय, चितवन
सदस्य- उप-सचिव, जैविक विविधता शाखा, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय
सदस्य-सचिव- इकोलोजिष्ट, राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग

कार्यान्वयन समितिको काम कर्तव्य र अधिकार:

- आखेटोपहार व्यवस्थापन कार्यका लागि स्थानीय स्तरमा आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- आखेटोपहार व्यवस्थापन कार्यका लागि आवश्यक स्थान र जलाउने ठाउँको निर्माण र व्यवस्थापन गर्ने ।
- निर्देशन समितिले दिएका निर्देशनहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने ।

४. आखेटोपहार जलाउँदाका दिन निमन्त्रणा गर्नु पर्ने महानुभावहरू:

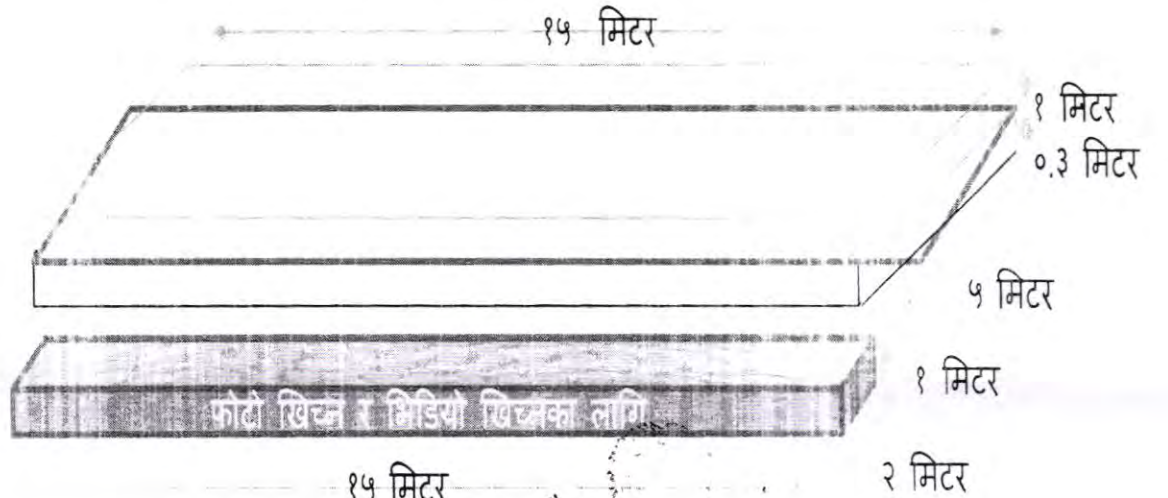
आखेटोपहारहरू नस्ट गर्ने समयमा राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरू, अन्तर्राष्ट्रिय पाहुनाहरू, नेपालस्थित राजदूतहरू, स्थानीय, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संचार माध्यमका प्रतिनिधि लगायतका महानुभावहरूलाई आमन्त्रण गरिने छ।

५. सशस्त्र वन रक्षक तालिम केन्द्रबाट आखेटोपहार कसरामा लाने काम र यसको सुरक्षा:

- आखेटोपहार व्यवस्थापन कार्यविधि २०७२ ले नेपालभरिभएको आखेटोपहारहरू चितवन राष्ट्रिय निकुन्जको कसरामा भण्डारण गर्न निर्देशन दिएको भएता पनि भण्डारण स्थानको अभावका कारण जिल्ला वन कार्यालयहरूको क्षेत्रमा रहेका आखेटोपहारहरू सशस्त्र वन रक्षक तालिम केन्द्र टिकौलीमा राखिएकोमा आखेटोपहार व्यवस्थापन प्रतिवेदन २०७३ मा अभिलेखीकरण गरिएका आखेटोपहारहरूलाई सशस्त्र वन रक्षक कार्यालय टिकौली, चितवन जिल्ला वन कार्यालय, चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज कार्यालय, चितवन जिल्ला प्रशासन कार्यालय, नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी र नेपाल सशस्त्र प्रहरी बलको समन्वय र सुरक्षामा आखेटोपहार जलाउने दिन भन्दा एक दिन अगाडि चितवन राष्ट्रिय निकुन्जको कसरामा लगिने छ। उक्त कार्यको समन्वय माथि बुंदा न. ५ बमोजिम गठन भएको कार्यन्वयन समितिले गर्नेछ।

६. जलाउनका लागि प्रयोग गरिने स्थान, साधन र खरानीको व्यवस्था:

- नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को निर्णय अनुसार आखेटोपहारहरूको व्यवस्थापन चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज अन्तर्गत नेपाली सेनाले खेलकुदका लागि प्रयोग गर्दै आएको मैदानलाई प्रयोग गरिने छ।
- उक्त मैदानको मध्य भागमा निम्न साइजको जलाउने ठाउँ र साधनको निर्माण गरिनेछ।

- आखेटोपहार जलाउनका लागि जमिनबाट १५ मिटर लामो, ५ मिटर चौडा र ०.३ मिटर अग्लो इट्टाको मंच बनाई त्यस माथि १५ मिटर लामो, ५ मिटर चौडा र एक मिटर अग्लो फलाम वा इट्टाको भकारी बनाउने र त्यस माथि सम्पूर्ण जलाउनु पर्ने आखेटोपहारलाई सबैले देख्ने, फोटो र भिडियो खिच्न सक्ने गरि राखिने छ ।
- फोटो र भिडियो खिच्नका लागि १५ मिटर लामो, २ मिटर चौडा र एक मिटर अग्लो मंच बनाइने छ र सम्पूर्ण पत्रकारलाई १५ मिनेटको समय दिइने छ ।
- व्यवस्थापन गर्नु पर्ने आखेटोपहारहरूलाई भण्डारण गरेको ठाउँबाट जलाउने ठाउँसम्म लानका लागि नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज र चितवन जिल्ला वन कार्यालयका कर्मचारीले गर्ने छन् । उक्त कार्यको कार्यान्वयन गर्दा आवश्यक सुरक्षा र समन्वय कार्यान्वयन समितिले गर्नेछ ।
- आखेटोपहार जलाउनका लागि आवश्यक दाउरा चितवन राष्ट्रिय निकुन्जले व्यवस्था गर्ने छ भने जलाउनका लागि आवश्यक पर्ने पेट्रोलियम पदार्थको व्यवस्था कार्यान्वयन समितिले गर्ने छ ।
- आखेटोपहार जलाइसके पछि बाँकी रहेको खरानीलाई चितवन राष्ट्रिय निकुन्जको प्रमुख कार्यालय नजिकै एउटा खाल्डो खनी चारैतिर पर्खाल लगाई पुरिने छ र त्यस माथि एउटा स्मारक (Monument) निर्माण गरिने छ । यस कार्यको जिम्मा कार्यान्वयन समितिको समन्वयमा चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज कार्यालयलाई दिइने छ ।

७. व्यवस्थापन कार्यको मिति र उदघाटन कार्यक्रम:

- आखेटोपहार व्यवस्थापन कार्यको उदघाटन सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूबाट आखेटोपहारमा आगो लगाइ गरिनेछ ।

८. नमुनाको अध्ययन र अनुसन्धान: आखेटोपहार अभिलेखीकरण गर्दा संकलन भएका आखेटोपहारका नमुनाहरूको आवश्यकता अनुसार राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय प्रयोगशालामा अध्ययन गर्ने कार्य वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय, जैविक विविधता तथा वातावरण महाशाखाले राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, वन विभाग र अन्य सरोकारवालाहरूको समेत क्षमता अभिवृद्धि हुने गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने छ ।

९. भिडियो डकुमेन्ट्री र प्रत्यक्ष प्रसारण: आखेटोपहार व्यवस्थापन कार्यको शुरुदेखि अन्त्यसम्मको गतिविधि झल्कने गरि भिडियो डकुमेन्ट्री तयार गर्नका लागि नेपाल टेलिभिजनलाई अनुरोध गरिने छ । साथै आखेटोपहार जलाउने कार्यको उदघाटन सूत्रको प्रत्यक्ष प्रसारण गर्नका लागि पनि नेपाल टेलिभिजनलाई अनुरोध गरिने छ ।

१०. आखेटोपहार व्यवस्थापनको प्रतिवेदन प्रकाशन: आखेटोपहार व्यवस्थापनका क्रममा भए गरेका काम कारवाही र गतिविधिको आधारमा निम्नानुसारका प्रतिवेदन प्रकाशन गर्नका लागि जैविक विविधता तथा वातारण महाशाखालाई जिम्मा दिइने छ ।

- आखेटोपहार अभिलेखीकरण कार्यको सम्पूर्ण गतिविधि समिटिएको प्रतिवेदन
- आखेटोपहार व्यवस्थापन कार्यको सम्पूर्ण गतिविधि समिटिएको प्रतिवेदन
- अभिलेखीकरण भएका सम्पूर्ण आखेटोपहारको फोटो मात्र भएको किताब

११. फोटो र सूचनाको प्रतिलिपि अधिकार: आखेटोपहार अभिलेखीकरण खिचिएका सम्पूर्ण फोटो र सूचनाहरू नेपाल सरकारको सम्पति हुने छन् । नेपाल सरकार, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयको अनुमति विना कसैले पनि व्यक्तिगत वा संस्थागत प्रयोग गर्न पाइने छैन । कसैले अनधिकृत रूपमा अभिलेखीकरण गर्दाको समयमा वा कुनै पनि समयमा राखेको पाइएमा वा कहिँ कतै प्रयोग गरेको पाइएमा राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को दफा २६ अनुसार कारवाही गरिने छ । आखेटोपहार व्यवस्थापनको क्रममा तोकिएका व्यक्ति र पत्रकारलाई मात्र फोटो खिचन दिइने छ । यदि अनुमति नलिई कसैले फोटो वा भिडियो डकुमेन्ट्री खिचेमा राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को दफा २६ अनुसार कारवाही गरिने छ ।

१२. आखेटोपहार व्यवस्थापनका लागि आवश्यक आर्थिक स्रोतको व्यवस्था: हाल आखेटोपहार नष्ट र व्यवस्थापन कार्य का लागि रु. एक करोड १२ लाख लाग्ने अनुमान गरिएको छ । उक्त रकम नेपाल सरकार, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयसँग सह-कार्य गर्दै आएका संरक्षण साझेदार संस्थाहरू (WWF Nepal, NTNC, ZSL) को सहयोगमा जुटाइने छ । यदि रकम अपुग भएमा नेपाल सरकारबाट व्यवस्था गरिने छ ।

१३. यस कार्यविधिको कार्यान्वयनको क्रममा वा यस कार्यविधिमा उल्लेख नभएका विषयहरूमा कुनै बाधा अडचन आइपरेमा सो फुकाउने अधिकार निर्देशन समितिमा सुरक्षित रहने छ ।

